

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-90-20>

УДК 33.336.1:352

СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ВИМІРИ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

THE NATURE, PRINCIPLES, AND INSTITUTIONAL DIMENSIONS OF FUNDING FOR AREAS IN THE NATURE RESERVE FUND

Біляк Юлія Вікторівна

доктор економічних наук, доцент кафедри фінансів,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9766-4780>

Громов Сергій Сергійович

PhD з фінансів, банківської справи та страхування,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8514-3316>

Biliak Yuliia

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Gromov Sergiy

У статті досліджено теоретико-методологічні засади фінансування територій природно-заповідного фонду України в умовах воєнних викликів, євроінтеграції та поглиблення бюджетно-фіскальної децентралізації. Узагальнено наукові підходи до формування системи фінансово-інвестиційного забезпечення природоохоронних територій, визначено основні проблеми функціонування чинної моделі фінансування. Обґрунтовано необхідність трансформації системи фінансування територій природно-заповідного фонду шляхом розширення спектра джерел фінансових ресурсів, активізації залучення приватного капіталу, міжнародної технічної допомоги, інструментів «зеленого» фінансування, механізмів державно-приватного партнерства та комерціалізації екосистемних послуг. Доведено, що впровадження сучасних механізмів фінансово-інвестиційного забезпечення сприятиме підвищенню ефективності відтворення та збереження біорізноманіття та розвитку екологічної інфраструктури.

Ключові слова: фінансування природно-заповідного фонду; фінансове забезпечення; фінансово-інвестиційне забезпечення; біорізноманіття; природоохоронна діяльність; зелене фінансування; екосистемні послуги; євроінтеграція; бюджетно-фіскальна децентралізація; сталий розвиток.

The large-scale invasion of Ukraine by Russian aggressors has caused significant damage to the natural environment, particularly in terms of the depletion of biodiversity. This article examines the theoretical and methodological foundations of financing Ukraine's nature reserve areas in the context of military challenges, European integration, and the deepening of budgetary and fiscal decentralization. It summarizes scientific approaches to developing a system of financial and investment support for nature conservation areas and identifies the main problems with the current funding model, including the dominance of budgetary sources, insufficient diversification of financial instruments, the predominance of current expenditures over capital investments, and the limited use of self-financing mechanisms. The paper justifies the need to transform the system for financing nature reserve areas by expanding the range of funding sources, actively attracting private capital, international technical assistance, "green" financing instruments, public-private partnership mechanisms, and the commercialization of ecosystem services. The study identifies the impact of military operations, European integration processes, compliance with the requirements of the Association Agreement between Ukraine and the EU, and the development of local communities on the modernization of the financial mechanism governing the operation of nature conservation areas. Particular attention has been paid to the development of a multilevel system of principles for financing areas within the nature reserve fund, which encompasses basic, systemic, and functional principles and ensures the harmonization of environmental, economic, and social priorities for sustainable development. It has been demonstrated that the implementation of modern financial and investment support mechanisms will contribute to improving the effectiveness of biodiversity

restoration and conservation, developing ecological infrastructure, enhancing the investment attractiveness of nature conservation areas, and strengthening the financial stability of Ukraine's nature conservation sector.

Keywords: financing of the nature reserve fund; financial support; financial and investment support; biodiversity; nature conservation activities; green financing; ecosystem services; European integration; budgetary and fiscal decentralization; sustainable development.

Постановка проблеми. Широкомасштабне вторгнення на територію України російських агресорів призвело до значних збитків навколишньому природному середовищу, зокрема в частині виснаження біорізноманіття. ЄС вимагає від України збільшення площі земель природно-заповідного фонду, що водночас потребує нарощення обсягів фінансово-інвестиційного забезпечення процесів збереження, відтворення та примноження біорізноманіття, а також для розбудови мережі об'єктів екологічної інфраструктури. Наявне інституційне підґрунтя фінансування територій природно-заповідного фонду не забезпечує необхідної диверсифікації спектра методів та інструментів фінансово-інвестиційного забезпечення потреб природоохоронних територій, тому кошти держбюджету та місцевих бюджетів виступають на даний момент основним джерелом фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат у природно-заповідній сфері.

Євроінтеграційні устремління України, поглиблення децентралізації та виклики воєнного часу актуалізували проблему управління територіями природно-заповідного фонду (ПЗФ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи функціонування територій природно-заповідного фонду, проблеми їх фінансового забезпечення, а також напрями залучення фінансово-інвестиційних ресурсів у природоохоронну діяльність відображено в працях В. Бабіченко [2], В. Бардася [3], І. Бистрякова [5], О. Генік [6], В. Глухової [2], В. Голяна [7], Б. Данилишина [8], Т. Доценка [9], А. Карпука [10], Л. Касперевич [11], С. Козловського [12], С. Колонтай [13], О. Лабенка [14], О. Лахматової [16], Р. Махінько [17], Н. Мединської [7], І. Павлової [18], І. Патоки [19], О. Сакаль, М. Хвесика [20], О. Цвяха [21], І. Чугунова [22] та інших. У своїх роботах вищезгадані автори досліджували бюджетні та інвестиційні аспекти фінансування природоохоронної діяльності, механізми збереження та відтворення біорізноманіття, проблеми залучення інвестицій у розвиток природно-заповідних територій, а також проблеми вдосконалення фінансового регулювання при-

родокористування. Водночас, незважаючи на значний обсяг наукових результатів, недостатньо вивченим залишається взаємозв'язок між розширенням процесів європейської інтеграції в Україні та трансформацією системи фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення, збереження та примноження біорізноманіття на територіях природно-заповідного фонду. Наукове обґрунтування потрібне для подальшого розвитку підходів до диверсифікації джерел фінансування екологічно безпечної діяльності, залучення приватного та міжнародного капіталу, а також адаптації європейської практики фінансування до національних інституційних умов. Особливої актуальності набуває розробка наукових підходів до трансформації системи фінансування територій природно-заповідного фонду в контексті воєнних викликів, потреб післявоєнного відновлення та стратегічних пріоритетів України щодо її глибшої європейської інтеграції, що визначає необхідність подальших досліджень у цьому напрямку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в огляді теоретичних та методологічних підходів до фінансування територій природно-заповідного фонду України та обґрунтуванні концептуальних засад трансформації системи фінансово-інвестиційного забезпечення в цих регіонах в умовах воєнних викликів, процесу європейської інтеграції та бюджетно-фіскальної децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Території ПЗФ виступають основним ареалом збереження, примноження та відтворення біорізноманіття, що в умовах входження України у глобальну природоохоронну архітектуру актуалізує проблему підвищення результативності їх фінансування з огляду на необхідність розбудови мережі об'єктів інфраструктури природно-заповідної справи. Прикметною рисою фінансування територій природно-заповідного фонду виступає те, що бюджетне фінансування потреб природно-заповідної справи є невід'ємною частиною державних фінансів, оскільки, екологія виступає об'єктом державних цільових програм, що фінансуються за рахунок коштів

держбюджету. Ключовим елементом фінансування природно-заповідних територій у високорозвинених країнах також виступають видатки держбюджету та місцевих бюджетів, однак доволі диверсифікованою є структура позабюджетного фінансування, зокрема через залучення коштів глобальних екологічних фондів, приватних підприємницьких структур, спонсорських та філантропічних внесків, а також коштів, акумульованих на основі комерційної (госпрозрахункової) діяльності суб'єктів природно-заповідної справи.

Виходячи з того, що урізноманітнення джерел фінансування територій природно-заповідного фонду на основі імплементації передової іноземної практики вимагає інституціоналізації неpubлічних джерел фінансово-інвестиційного забезпечення потреб суб'єктів природно-заповідної справи, потребують перегляду фундаментальні засади функціонування національного фіскального простору. Це впливає з того, що у кращих світових практиках формування фіскального простору передбачає доповнення фінансового забезпечення функцій держави механізмами фінансового посередництва та інструментами фінансових ринків. Тобто існуюча багато років в Україні модель фінансування територій природно-заповідного фонду, яка базувалася на приматі централізованого публічного фінансово-інвестиційного забезпечення потреб суб'єктів природно-заповідної справи, має трансформуватися у модель, котра передбачає доповнення коштів публічних бюджетів коштами приватного підприємницького сектора та коштами, акумульованими на основі емісії «зелених» цінних паперів, а також коштами, отриманими на основі розширення спектра надання послуг природоохоронними територіями на платній основі. В умовах українських реалій така диверсифікація джерел фінансування територій природно-заповідного фонду у воєнний та післявоєнний період однозначно вимагає трансформації всього фіскального простору, щоб сформувати сприятливі інституційні передумови для подолання перманентного інвестиційного дефіциту у фінансуванні природно-заповідної справи.

Характерною ознакою фінансово-інвестиційного забезпечення природоохоронної діяльності в Україні в останні два десятиліття було те, що фінансування пріоритетів відтворення, збереження та примноження біорізноманіття відбувалося за залишковим принципом, а це не давало можливості використати

повною мірою потенціал складових біорізноманіття стосовно продукування екосистемних послуг і отримання тим самим додаткових доходів внаслідок залучення потенціалу біогеоценозів та ландшафтів у відтворювальний процес. Не було використано вигоди поглиблення децентралізаційних процесів для нарощення інвестиційних впливів у природоохоронну сферу. Використання залишкового принципу у фінансуванні потреб територій природно-заповідного фонду детермінується як перманентним бюджетним дефіцитом, так і відсутністю комплексного підходу у державному програмуванні природоохоронної діяльності в цілому. Певною мірою дефіцитність фінансово-інвестиційного забезпечення територій природно-заповідного фонду зумовлена відсутністю відповідних бюджетних цільових фондів, а також позабюджетних публічних фондів фінансування потреб суб'єктів природно-заповідної справи.

Сьогодні треба також враховувати наявність такого інституційного розриву у фінансуванні територій природно-заповідного фонду як надмірна поточна спрямованість публічних видатків та власних коштів суб'єктів природно-заповідної справи. Кошти у збереження біорізноманіття і середовища існування спрямовується, як правило, на утримання та обслуговування об'єктів природоохоронної інфраструктури, необхідної для збереження флористичної та фауністичної складових біорізноманіття. Це великою мірою і законсервувало високий рівень фізичного спрацювання мережі об'єктів екологічної інфраструктури на територіях природно-заповідного фонду. Пріоритет спрямованості видатків на фінансування поточних потреб, зокрема утримання та експлуатації мережі об'єктів екологічної інфраструктури, зумовлений недостатністю фінансових ресурсів для модернізації інфраструктурного облаштування заходів по відтворенню та примноженню біорізноманіття на територіях природно-заповідного фонду.

Проблема нарощення обсягів фінансування територій природно-заповідного фонду особливо активізувалася в останнє десятиліття у зв'язку з підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС, яка передбачає виконання вимог щодо збільшення площі земель природоохоронного призначення. Вирішення даної проблеми передбачає не просто механічне збільшення обсягів фінансово-інвестиційного забезпечення, а удосконалення інституційного середовища фінансування природоохоронних територій, оскільки існуючі інститу-

ційні засади фінансової діяльності у секторі природно-заповідних територій не забезпечують перевірених світовою передовою практикою умов для диверсифікації джерел, методів та форм інвестування процесів оновлення, модернізації та реконструкції мережі об'єктів природоохоронної інфраструктури, котрі забезпечать значно вищий рівень комерціалізації використання територій природно-заповідного фонду. Також не забезпечуються навіть критично необхідні умови для підвищення рівня мотивації менеджменту природно-заповідних територій максимальною мірою використовувати інструменти самофінансування природоохоронної та природовідтворювальної діяльності.

Складність проблеми урізноманітнення джерел фінансового забезпечення територій ПЗФ впливає з багатофункціональності даної категорії земель. Згідно Закону України «Про природно-заповідний фонд України» класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України виокремлює: 1) природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища; 2) штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Окремі території ПЗФ поділяються на території загальнодержавного та місцевого значення [1]. Треба зазначити, що означені території мають неоднакові режими природоохоронної та природно-господарської діяльності, що створює підґрунтя для формування сучасного інструментарію комерціалізації екосистемних послуг, що продукуються природними біогеоценозами. Такий інструментарій також має передбачати прийоми для урізноманітнення джерел та методів фінансування територій природно-заповідного фонду.

Природно-заповідні території виступають основним ареалом збереження, відтворення та примноження біорізноманіття. У той же час повноцінне збереження флористичної та фауністичної складових біорізноманіття потребує розбудови мережі об'єктів екологічної інфраструктури природно-заповідних територій, а це вимагає залучення додаткових обсягів інвестиційних вливань. Україна у відповідності із взятими зобов'язаннями у межах Угоди про асоціацію з ЄС розширюватиме площі земель природно-заповідного фонду, що у свою чергу потребуватиме формування сучасного інституційного підґрунтя інвестування проєктів

інфраструктурних поліпшень та упорядкування біогеоценозів і ландшафтів на основі імплементації передового іноземного досвіду.

Важливою складовою бюджетно-податкового регулювання природокористування виступає публічне фінансування охорони навколишнього природного середовища. Одним із пріоритетів бюджетного фінансування охорони довкілля є збереження природно-заповідного фонду. А з огляду на те, що інституційне підґрунтя фінансування територій природно-заповідного фонду передбачає використання звуженого спектра джерел, методів та інструментів фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення біорізноманіття саме публічне фінансування (фінансування за рахунок держбюджету та місцевих бюджетів) виступає ключовим елементом фінансового забезпечення капітальних інвестицій та поточних витрат у природно-заповідній справі. Тому на даний момент доцільною є інституціоналізація методів та форм фінансування територій природно-заповідного фонду за рахунок коштів приватного підприємницького сектора, урядів іноземних країн, глобальних екологічних фондів, спонсорських та філантропічних внесків. У післявоєнний період актуалізується проблема залучення частини міжнародної фінансової та технічної допомоги на потреби суб'єктів природно-заповідної справи. Значні резерви стосовно нарощення фінансових вливань у природно-заповідну справу України також містяться в частині імплементації Цілей сталого розвитку, затверджених ООН, пріоритетів низьковуглецевого розвитку та боротьби з негативними кліматичними змінами у вітчизняну практику природоохоронної діяльності.

Масштабні інституціональні трансформації у природно-ресурсному секторі національного господарства активізували дослідження, пов'язані з удосконаленням інструментарію фінансування територій природно-заповідного фонду. Виходячи з наслідків багаторічної гіперцентралізації системи управління територіями природоохоронного спрямування, особливий інтерес в останні роки викликає дослідження актуальних питань вирішення проблем системних змін у публічному фінансуванні земель природно-заповідного фонду.

В цілому становлення архітектоніки фінансування територій ПЗФ є невід'ємним елементом «зелених» фінансів. «Зелені» фінанси є ефективним механізмом вирішення екологічних проблем, а також дієвим інструментом забезпечення соціально-економіч-

ного розвитку територій, які є найбільш вразливими до погіршення стану забруднення навколишнього середовища, екосистеми та зміни клімату. Тобто зростання вагомості «зелених» фінансів це не лише спосіб підвищення результативності вирішення проблеми нарощення фінансового потенціалу природоохоронної діяльності, але і дієвий інструмент прискорення темпів соціально-економічного піднесення територій через результативнішу комерціалізацію широкого спектра екосистемних послуг, котрі продукуються природними біогеоценозами. Тому інституціоналізація додаткових методів та інструментів «зеленого» фінансування – це не лише ключовий детермінант стабілізації екологічної обстановки, але і вагомий чинник результативнішого використання природоохоронної складової соціально-економічного розвитку у відтворювальних пропорціях.

Гармонізація вітчизняної системи управління територіями природно-заповідного фонду з європейською в нинішніх умовах посилення євроінтеграційних устремлінь України потребує реалізації комплексу державних цільових програм щодо належного інфраструктурного облаштування цих територій у відповідності з передовим іноземним досвідом, що у свою чергу потребує перегляду пріоритетів публічного фінансування даної складової природоохоронної діяльності. Кошти держбюджету мають бути зорієнтовані на створення привабливих умов для залучення у природно-заповідну справу приватних інвестицій.

В умовах конвергенції національної та європейської системи організації територій природно-заповідного фонду актуалізується проблема імплементації позитивного іноземного досвіду фінансування проектів нарощення потенціалу екосистемних послуг, які генеруються потенціалом біорізноманіття, залучення до реалізації проектів екологічного реінжинірингу природоохоронних територій суб'єктів приватного бізнесу. Недостатньою мірою є висвітленими реальні зрушення в динаміці фінансування капітальних інвестицій у збереження та відтворення біорізноманіття та середовища існування в розрізі основних джерел фінансового забезпечення, а також обґрунтованими конкретні форми інвестування проектів нарощення потенціалу біорізноманіття, в тому числі і на природоохоронних територіях. Вже протягом декількох десятиліть структура фінансування територій природно-заповідного фонду фактично

є незмінною: основними джерелами виступають кошти публічних бюджетів та власні кошти суб'єктів природно-заповідної справи, отримані на основі госпрозрахункової діяльності. Доцільність екологічного реінжинірингу територій природно-заповідного фонду, які постраждали внаслідок воєнних дій є актуальною як у військовий, так і у післявоєнний періоди. Тимчасова окупація таких територій російськими загарбниками призвела до руйнації унікальних природних біогеоценозів, що деструктивним чином вплинуло на динаміку видової структури біорізноманіття.

В умовах поглиблення євроінтеграції сприятливим майданчиком залучення альтернативних джерел фінансування виступають прикордонні з ЄС території ПЗФ як в частині встановлення партнерських відносин з іноземними суб'єктами природоохоронної діяльності, так і в частині реалізації екологічних проектів транскордонного співробітництва. Такими проектами виступають проекти збереження природної спадщини, зокрема збереження унікальних лісових, водних та водноболотних біогеоценозів, а також проекти облаштування ландшафтів для подальшого їх використання в рекреаційних цілях. Детермінує потенційне розширення джерел і методів фінансування територій ПЗФ також модернізація в останні роки глобальної архітектури боротьби з кліматичними змінами, що передбачає становлення комплексу фінансових преференцій щодо покращення кліматорегулювальних функцій природних біогеоценозів таких територій.

З огляду на сказане, можна стверджувати, що система фінансування територій ПЗФ має базуватися на комплексі принципів, котрі враховують вимоги ЄС щодо розширення площі земель ПЗФ, деструктивний вплив війни, наслідки бюджетно-фіскальної децентралізації, потенціал транскордонного співробітництва в частині збереження та відтворення природної спадщини, набір преференцій в частині виконання вимог глобальної природоохоронної архітектури. Багатофункціональність та сутнісно-змістовна ускладненість функціонування об'єктів ПЗФ вимагає формування багатоступінчатої системи принципів, які дадуть можливість дотримуватися перевірених світовою практикою лекал фінансування природоохоронних територій.

Фундаментальною передумовою формування такого комплексу принципів виступають базові принципи, які зорієнтовані на збереження стійкості природних біогеоценозів,

покращення клімато-регулювальних функцій природоохоронних об'єктів, створення умов для невиснажливого та збалансованого природокористування, а також на максимально результативне використання потенціалу об'єктів ПЗФ в інтересах місцевого населення, покращення зайнятості та самозайнятості і зміцнення самодостатності публічних бюджетів територій, на яких розміщені об'єкти природно-заповідної справи.

Виходячи з сутнісно-змістовних вимірів залучення об'єктів природно-заповідної справи у продуктивний господарський обіг та критичного переосмислення теоретичних підходів вітчизняних вчених до програмування пріоритетів фінансового забезпечення природоохоронної діяльності, можна говорити про такі базові принципи трансформації системи фінансування територій ПЗФ: екосистемної цілісності, нарощення асиміляційної місткості, невиснажливості, зміцнення обороноздатності, боротьби з бідністю, інклюзивності.

В останні десятиліття, коли актуалізувалася проблеми примноження потенціалу екосистемних послуг та їх комерціалізації, дотримання принципу екосистемної цілісності набуває ключового значення в частині нарощення фінансових впливів у збереження та примноження біорізноманіття, особливо на територіях ПЗФ. Принцип екосистемної цілісності в частині диверсифікації джерел та методів фінансування збалансованого використання територій природно-заповідного фонду має створити умови для розширеного відтворення всіх видів біорізноманіття [8].

Невід'ємною складовою комплексу базових принципів фінансування територій ПЗФ в умовах повномасштабного вторгнення російських загарбників та тимчасової окупації частини території має виступати принцип зміцнення обороноздатності. Такий принцип знаходитиме свій прояв у формуванні мережі природних фортифікаційних споруд через фінансово-інвестиційне забезпечення створення природних фортифікаційних споруд у прикордонних з ворожими країнами регіонах шляхом відтворення та відновлення водно-болотних угідь та інших природних біогеоценозів. Такі природні фортифікаційні споруди виступатимуть оборонно-захисними засобами, що ускладнюватимуть можливість вторгнення на територію країни ворожих сил. Прискорені темпи створення такого роду природних фортифікаційних споруд матимуть місце саме на природоохоронних територіях,

де до мінімуму зведена виробничо-господарська діяльність.

Вже тривалий період у численних міжнародних природоохоронних конвенціях раціоналізація природокористування розглядається через призму подолання бідності місцевого населення, в першу чергу сільського населення. Це напряму пов'язано із природокористуванням на територіях ПЗФ, де використання природно-ресурсних активів при дотриманні вимог природоохоронного законодавства та законодавства про природно-заповідну справу може забезпечувати становлення сектору екологічного підприємництва як важливого чинника структурних зрушень у регіональних господарських комплексах, а також вагомого детермінанта зайнятості місцевого населення.

Набір базових принципів трансформації системи фінансування територій ПЗФ у логічній єдності виступає ключовим імперативом формування комплексу системних принципів. Такі принципи передбачають дотримання базових установок стосовно гармонізації пріоритетів урізноманітнення джерел та методів фінансування територій ПЗФ на різних таксономічних рівнях, а також щодо гармонізації передових іноземних лекал фінансування природоохоронної діяльності та вітчизняних моделей фінансово-інвестиційного забезпечення розбудови інфраструктури природно-заповідної справи. В спектрі системних принципів.

З принципом адаптованості до вимог міжнародних природоохоронних конвенцій тісно пов'язаний принцип отримання глобальних вигод. Принцип отримання глобальних вигод, на переконання Н.Мединської, має стати одним з основних як при формуванні національної екологічної політики, так і при виборі форм співпраці Уряду та територіальних громад з міжнародними природоохоронними фондами в рамках реалізації екологічних проєктів. Це дасть можливість наявні фінансові ресурси природоохоронного спрямування, які забезпечуються за рахунок коштів публічних бюджетів, а також власні кошти підприємств доповнити значними потоками іноземних природоохоронних інвестицій [7].

Незважаючи на наявність значних інституційних розривів між вітчизняною системою фінансування територій ПЗФ та передовими лекалами фінансово-інвестиційного забезпечення розбудови об'єктів природно-заповідної справи, програмування державної політики трансформації фінансового механізму

відтворення та примноження біорізноманіття на територіях ПЗФ має базуватися на дотриманні принципу градуалізму, тобто забезпечення поступовості та послідовності в процесах умонтування в фінансово-бюджетний інструментарій фінансування природоохоронних територій сучасних форм фінансово-інвестиційного забезпечення розвитку природоохоронних територій. Такий принцип має доповнюватися принципом емерджентності, який передбачає гармонізацію заходів щодо урізноманітнення джерел та методів фінансування територій ПЗФ на різних таксономічних рівнях. Тобто застосування сучасних форм, джерел та методів фінансово-інвестиційного забезпечення природно-заповідної справи на загальнонаціональному рівні має створювати інституційний люфт для диверсифікації методів та інструментів фінансування територій ПЗФ на регіональному та місцевому рівнях.

В умовах поглиблення децентралізації влади та завершення процесу укрупнення мережі територіальних громад, що супроводжується підвищенням рівня концентрації муніципальних фінансових активів, в спектр системних принципів трансформації системи фінансування територій ПЗФ однозначно має бути умонтований принцип партнерства, який за версією В.Лакас, передбачає доцільність урізноманітнення форм та моделей публічно-приватного партнерства, які дозволяють консолідувати кошти публічного сектора та інвестиції приватнобізнесу задля модернізації екологічної інфраструктури [15]. Виходячи з тих міркувань, що території ПЗФ охоплюють різноманітні категорії земель природоохоронного спрямування (парки, заказники, заповідники) вітчизняне законодавство має забезпечити інституціоналізацію додаткових форм публічно-приватного партнерства в частині розширення інституційного коридору комерціалізації використання екосистемних послуг, що продукуються біогеоценозами природоохоронних територій.

Поєднання означених системних принципів виступає методологічною платформою формування набору функціональних принципів, котрі найбільшою мірою враховують специфіку фінансування територій ПЗФ, а також виклики військового та післявоєнного часу. В спектрі функціональних принципів чільне місце займає принцип субсидіарності, котрий визначає необхідність здійснення заходів стосовно трансформації інструментарію фінансування територій ПЗФ знизу вгору. Зокрема, цільовою функцією даного принципу виступає

припущення про те, що проблеми нарощення обсягів фінансово-інвестиційного забезпечення природно-заповідної справи мають максимально вирішуватися на рівні територіальних громад базового рівня, виходячи з фундаментальних засад функціонування інституту місцевого самоврядування та Європейської хартії місцевого самоврядування. Земельна дерегуляція, котра була здійснена у 2021 році, забезпечила суттєве розширення комунального сектора у землеволодінні та створила можливості для інституціоналізації додаткових природно-заповідних територій місцевого значення, що водночас потребує урізноманітнення джерел та методів фінансово-інвестиційного забезпечення цих територій.

Висновки. В умовах наявності надмірно звуженого переліку джерел фінансування територій ПЗФ ключового значення набуває врахування принципу диверсифікації, який забезпечує розширення методів та інструментів фінансово-інвестиційного забезпечення природно-заповідної справи для нарощення вливань у розбудову мережі природоохоронних об'єктів, діяльність яких зорієнтована на перманентне відтворення, збереження та примноження біорізноманіття. Такий принцип також передбачає доповнення коштів публічних фінансових фондів коштами підприємницького сектора, урядів іноземних країн, глобальних екологічних фондів та коштів акумульованих на основі використання технологій краудфандингу.

Враховуючи те, що у фінансуванні потреб територій ПЗФ сформувався перегин в сторону фінансового забезпечення поточних видатків на утримання об'єктів екологічної інфраструктури над фінансовим забезпечення капітальних видатків, необхідним є умонтування в спектр функціональних принципів трансформації системи фінансування природно-заповідних територій принципу еквівалентності. Неухильне дотримання такого принципу спрямоване на поступове усунення означеного перегину, що супроводжуватиметься відповідно нарощенням фінансування капітальних інвестицій і переведенням ведення природно-заповідної справи на принципово інший рівень у відповідності з найкращими іноземними лекалами збереження та відтворення біорізноманіття.

Враховуючи те, що в Україні інституціоналізовано різні категорії територій ПЗФ при виборі пріоритетів їх фінансування доцільно дотримуватися принципу диференціації. Тобто підбір форм, джерел, методів та інстру-

ментів фінансування територій ПЗФ визначається рівнем захисності природоохоронних територій і дає можливість повною мірою доповнити кошти публічних фінансових фондів приватними інвестиціями. З принципом диференціації корелюють принципи самоокупності та платності, які передбачають максимізацію отримання додаткових коштів від комерціалізації екосистемних послуг, що продуються біогеоценозами природно-заповідних територій.

Виходячи з вагомості ролі територій ПЗФ у розширеному відтворенні, збереженні та при-

множенні біорізноманіття, важливим функціональним принципом трансформації системи фінансування таких територій виступає принцип релевантності, тобто забезпечення максимально можливого рівня відповідності отриманих результатів очікуваням. Дотримання такого принципу вимагає використання перевірених передовою світовою практикою кращих практик фінансування ведення природно-заповідної справи, що дозволить виконати вимоги щодо розширення територій ПЗФ у відповідності з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України». Документ 2456-XII, чинний, поточна редакція від 01.02.2025. Підстава – 4188-IX. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 10.08.2026).
2. Бабіченко В.В., Глухова В.І., Кравченко Х.В. Державні витрати на природоохоронну діяльність в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: economyandsociety.in.ua (дата звернення: 08.08.2026).
3. Бардась В.М. Удосконалення фіскального регулювання природокористування : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.06. Луцьк : ЛНТУ, 2014. 203 с.
4. Берташ Б.М., Микитин Т.М. Проблеми управління та фінансування природно-заповідних об'єктів та територій. *Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»*. 2010. Вип. 7(27). Ч. 4. С. 83–91.
5. Бистряков І.К. Територіальний природно-ресурсний капітал у забезпеченні конкурентоспроможності економіки України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 3(107). С. 200–209.
6. Генік О.В. Особливості фінансування природно-заповідних об'єктів Заходу України. *Науковий вісник*. 2005. Вип. 15.1. С. 211–216.
7. Голян В.А., Мединська Н.В., Кольоса Л.Л., Замлинський О.С. Фінансово-інвестиційний вимір вирішення екологічних проблем в умовах нової глобальної природоохоронної архітектури: імплементація передового іноземного досвіду. *Проблеми економіки*. 2023. № 2. С. 240–249.
8. Данилишин Б.М. Наукові нариси з економіки природокористування. Київ : РВПС України НАН України, 2008. 280 с.
9. Доценко Т.Г. Бюджетно-податкове регулювання природоохоронної діяльності в Україні: пріоритети та інструменти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 17. С. 101–106.
10. Карпук А.І., Несторук Ю.Ю. Фінансово-інвестиційне забезпечення відтворення біорізноманіття: основні тенденції, проблеми та пріоритети. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 24. С. 28–36.
11. Касперевич Л.В. Аналіз стану природно-заповідного фонду України та Львівської області. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 9. С. 80–86.
12. Козловський С.О. Джерела фінансування природно-заповідних територій Західного регіону України. *Науковий вісник*. 2004. Вип. 14.8. С. 109–118.
13. Колонтай С.М., Соколовська В.О. Залучення інвестицій в природоохоронну діяльність територій природно-заповідного фонду Одеської області. *Вісник Одеського державного екологічного університету*. 2011. Вип. 11. С. 90–95.
14. Лабенко О.М. Бюджетно-податковий механізм регулювання природокористування. *Світ фінансів*. 2023. № 4(77). С. 41–51.
15. Лакас В.В. Сталій розвиток в сучасних умовах: сутнісно-змістовна характеристика та теоретико-методологічні засади. *Агросвіт*. 2024. № 16. С. 184–190.
16. Лахматова О.В. Диверсифікація фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення біорізноманіття в умовах децентралізаційних, євроінтеграційних та воєнних викликів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 19. С. 98–104.
17. Махінко Р.Г. Шляхи залучення інвестицій у території та об'єкти природно-заповідного фонду України. *Збалансоване природокористування*. 2020. № 4. С. 79–83.
18. Павлова І.І. Інвестиційне забезпечення розвитку природно-заповідних територій регіону. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 3(107). С. 425–437.

19. Патока І. Екосистемні активи природоохоронних територій громад: підходи до оцінювання. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2021. С. 51–60.
20. Хвесик М.А., Сакаль О.В. Механізми збереження агробіорізноманіття. *Економіка АПК*. 2017. № 3. С. 29–37.
21. Цвях О.М. Методологічне забезпечення дослідження фінансового механізму регулювання земельних відносин з врахуванням викликів децентралізації та дерегуляції. *Агросвіт*. 2024. № 23. С. 107–115.
22. Чугунов І.Я., Канєва Т.В., Любчак І.С. Фінансові інструменти реалізації Європейського зеленого курсу в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. URL: economyandsociety.in.ua (дата звернення: 09.08.2026).

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1992) Zakon Ukrainy «Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy» [Law of Ukraine “On the Nature Reserve Fund of Ukraine”], no. 2456-XII. Available at: zakon.rada.gov.ua (accessed August 10, 2026).
2. Babichenko V.V., Hlukhova V.I., Kravchenko Kh.V. (2023) Derzhavni vytraty na pryrodookhoronnu diialnist v Ukraini [Public expenditures on environmental protection activities in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 48. Available at: economyandsociety.in.ua (accessed August 8, 2026).
3. Bardas V.M. (2014) Udoskonalennia fiskalnoho rehuliuвання pryrodokorystuvannia [Improvement of fiscal regulation of nature management]. Candidate of Economic Sciences dissertation, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine. 203 p. (in Ukrainian).
4. Bertash B.M., Myktytyn T.M. (2010) Problemy upravlinnia ta finansuvannia pryrodno-zapovidnykh obektiv ta terytorii [Problems of management and financing of nature reserve objects and territories]. *Ekonomichni nauky. Seriia «Rehionalna ekonomika»*, issue 7(27), part 4, pp. 83–91. (in Ukrainian).
5. Bystriakov I.K. (2014) Terytorialnyi pryrodno-resursnyi kapital u zabezpechenni konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrainy [Territorial natural resource capital in ensuring the competitiveness of Ukraine's economy]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, issue 3(107), pp. 200–209. (in Ukrainian).
6. Henyk O.V. (2005) Osoblyvosti finansuvannia pryrodno-zapovidnykh obektiv Zakhodu Ukrainy [Features of financing nature reserve objects in Western Ukraine]. *Naukovyi visnyk*, issue 15.1, pp. 211–216. (in Ukrainian).
7. Holian V.A., Medynska N.V., Kolosa L.L., Zamylnskyi O.S. (2023) Finansovo-investytsiinyi vymir vyrishennia ekolohichnykh problem v umovakh novoi hlobalnoi pryrodookhoronnoi arkhitektoniky: implementatsiia perezdovoho inozemnoho dosvidu [Financial and investment dimension of solving environmental problems under the new global environmental architecture: Implementation of advanced foreign experience]. *Problemy ekonomiky*, no. 2, pp. 240–249. (in Ukrainian).
8. Danylyshyn B.M. (2008) *Naukovi narysy z ekonomiky pryrodokorystuvannia* [Scientific essays on environmental economics]. Kyiv: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy. 280 p. (in Ukrainian).
9. Dotsenko T.H. (2024) Biudzhethno-podatkovye rehuliuвання pryrodookhoronnoi diialnosti v Ukraini: priorytety ta instrumenty [Budgetary and tax regulation of environmental protection activities in Ukraine: Priorities and instruments]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 17, pp. 101–106. (in Ukrainian).
10. Karpuk A.I., Nestoriak Yu.Yu. (2017) Finansovo-investytsiine zabezpechennia vidtvorennia bioriznomanit-tia: osnovni tendentsii, problemy ta priorytety [Financial and investment support for biodiversity reproduction: Main trends, problems and priorities]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 24, pp. 28–36. (in Ukrainian).
11. Kasperevych L.V. (2017) Analiz stanu pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrainy ta Lvivskoi oblasti [Analysis of the state of the Nature Reserve Fund of Ukraine and Lviv region]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 9, pp. 80–86. (in Ukrainian).
12. Kozlovskiy S.O. (2004) Dzherela finansuvannia pryrodno-zapovidnykh terytorii Zakhidnoho rehionu Ukrainy [Sources of financing of nature reserve territories in the Western region of Ukraine]. *Naukovyi visnyk*, issue 14.8, pp. 109–118. (in Ukrainian).
13. Kolontai S.M., Sokolovska V.O. (2011) Zaluchennia investytsii v pryrodookhoronnu diialnist terytorii pryrodno-zapovidnoho fondu Odeskoi oblasti [Attracting investments in environmental protection activities of the Nature Reserve Fund territories of Odesa region]. *Visnyk Odeskoho derzhavnoho ekolohichnoho universytetu*, issue 11, pp. 90–95. (in Ukrainian).
14. Labenko O.M. (2023) Biudzhethno-podatkovyi mekhanizm rehuliuвання pryrodokorystuvannia [Budgetary and tax mechanism for regulating nature management]. *Svit finansiv*, no. 4(77), pp. 41–51. (in Ukrainian).
15. Lakas V.V. (2024) Stalyi rozvytok v suchasnykh umovakh: sutnisno-zmistovna kharakterystyka ta teoretyko-metodolohichni zasady [Sustainable development in modern conditions: Essential characteristics and theoretical and methodological foundations]. *Ahrosvit*, no. 16, pp. 184–190. (in Ukrainian).

16. Lakhmatova O.V. (2023) Dyversyfikatsiia finansovo-investytsiinoho zabezpechennia vidtvorennia bioriznomanittia v umovakh detsentralizatsiinykh, yevrointehratsiinykh ta voiennykh vyklykiv [Diversification of financial and investment support for biodiversity reproduction under decentralization, European integration and wartime challenges]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 19, pp. 98–104. (in Ukrainian).
17. Makhinko R.H. (2020) Shliakhy zaluchennia investytsii u terytorii ta obiekty pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrainy [Ways of attracting investments to territories and objects of the Nature Reserve Fund of Ukraine]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, no. 4, pp. 79–83. (in Ukrainian).
18. Pavlova I.I. (2014) Investytsiine zabezpechennia rozvytku pryrodno-zapovidnykh terytorii rehionu [Investment support for the development of nature reserve territories of the region]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, issue 3(107), pp. 425–437. (in Ukrainian).
19. Patoka I. (2021) Ekosystemni aktyvy pryrodookhoronnykh terytorii hromad: pidkhody do otsiniuvannia [Ecosystem assets of protected areas of territorial communities: Approaches to assessment]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalyyi rozvytok*, pp. 51–60. (in Ukrainian).
20. Khvesyk M.A., Sakal O.V. (2017) Mekhanizmy zberezhennia ahrobioriznomanittia [Mechanisms for agrobiodiversity conservation]. *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 29–37. (in Ukrainian).
21. Tsviakh O.M. (2024) Metodolohichne zabezpechennia doslidzhennia finansovoho mekhanizmu rehuliuвання земельних відносин з врахуванням викликів децентралізації та дерегуляції [Methodological support for studying the financial mechanism of land relations regulation taking into account the challenges of decentralization and deregulation]. *Ahrosvit*, no. 23, pp. 107–115. (in Ukrainian).
22. Chuhunov I.Ya., Kanieva T.V., Liubchak I.S. (2023) Finansovi instrumenty realizatsii Yevropeiskoho zele-noho kursu v Ukraini [Financial instruments for implementing the European Green Deal in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, issue 56. Available at: economyandsociety.in.ua (accessed August 9, 2026).

Дата надходження статті: 31.07.2026

Дата прийняття статті до публікації: 21.09.2026

Дата публікації статті: 23.09.2026